

Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu

Temat:

Filozoficzna podróż rzeką życia „Nad Niemnem”

Scenariusz zajęć edukacyjnych dla klas I-V szkoły ponadpodstawowej

Opracowanie:
Ariadna Wardzińska

Wrocław, wrzesień 2023

Temat lekcji

Filozoficzna podróż rzeką życia „Nad Niemnem”

Poziom edukacyjny

Uczniowie klas I-V szkół ponadpodstawowych.

Cel ogólny lekcji

Zapoznanie z filozofią pozytywistyczną ukazaną w powieści Elizy Orzeszkowej

Cele operacyjne lekcji (szczegółowe)

a) zdobyte **wiadomości** przez ucznia

Po zajęciach uczeń powinien:

- poznać pojęcie pozytywizm wraz z jego znaczeniem
- zrozumieć potrzebę autorefleksji nad wartościami, którymi kieruje się w życiu
- zrozumieć różnice w życiowych poglądach i wartościach bohaterów literackich a współczesnym człowiekiem

b) zdobyte **umiejętności (postawy)**

Po zajęciach uczeń powinien:

- nabyć umiejętność zinterpretowania tekstu literackiego
- nabyć umiejętność odczytania wartości jakimi kierują się w życiu bohaterowie literaccy

Metody i techniki pracy

Podające:

- rozmowa kierowana

Oglądowe:

- prezentacja multimedialna
- fragment filmu „Nad Niemnem”

Praktycznego działania:

- praca z tekstem techniką Blackout (wykreślanie tekstu zbędnego, pozostawienie najważniejszych zdań)
- praca z tekstem techniką mapa myśli
- praca z kartą pracy (Załącznik nr 1)

Formy pracy

- praca w grupach
- praca indywidualna
- praca zbiorowa

Środki dydaktyczne

- komputer z rzutnikiem do prezentacji multimedialne
- karty A3 zafoliowane (artykuł) - 6 szt.
- flamastry suchościeralne czarne – 6 szt.
- gazety, ulotki, nożyczki, flamastry

- kartki A4 z tabelką do wypełnienia – 25 szt
- kartki A3 (do map myśli) lub szary papier – 4 szt
- guma klejąca – 2 opakowania
- niebieska bibuła

Czas trwania zajęć

Planowany czas przebiegu zajęć: **90 minut**.

Przebieg zajęć

Faza wstępna (10 minut)

Prowadzący wita uczniów i przedstawia temat zajęć. Uczniowie siedzą przy stolikach, na których są przygotowane materiały. Z pomocą prezentacji multimedialnej prowadzący przedstawia kontekst historyczny Polski końca XVIII w. (rozbiory, zabory), geograficzny (rzeka Niemen), filozoficzny (romantyzm), literacki (Adam Mickiewicz „Pan Tadeusz”, ballada „Świtezianki”), społeczny (sytuacja kobiet polskich). Na zakończenie wprowadzenia widać fragment powieści „Nad Niemnem”:

“(…) jak rzeka przez różne kraje, przez przedziadów, dziadów i ojców przepłynęła aż do nas”

Anzelm Bohatyrowicz o mogile Jana i Cecylii

Faza realizacyjna (75 minut)

1) Blackout (15 minut)

Na stołach jest ofoliowany A3 artykuł Ewa Starosta *Krew ofiarna* „Fakty” 1983, nr 14, s. 10. Tekst jest już wstępnie zamazany (technika Blackout). Zadaniem uczniów jest wykreślanie tekstu zbędnego, pozostawienie najważniejszych zdań przy pomocy czarnych flamastrów suchościernalnych. Następnie każda grupa czyta 1 zdanie, które pozostawiła.

2) Prezentacja o Elizie Orzeszkowej (10 minut)

Uczniowie poznają krótki życiorys pisarki do czasu powstania książki „Nad Niemnem”

3) Tworzenie rzeki życia „Nad Niemnem” (40 minut)

Każda grupa ma materiały na stole (nożyczki, gazety, kredki, flamastry, kartki papieru). Prowadzący na prezentacji wyświetla przewodni cytat. I zadaje pytanie. Po każdym pytaniu uczniowie mają za zadanie zobrazować odpowiedź, która ukryta jest we fragmencie „Nad Niemnem”. Z gotowych materiałów mają narysować lub wyciąć z gazet jakąś postać, symbol, który im się kojarzy z cytatem. Następnie przyklejają na gumę klejącą do szarego papieru, który jest przyklejony do ściany (na dole jest niebieska bibuła w kształcie rzeki, a na górze szary papier). Na środku arkusza zapisane są hasła,

a dookoła w formie promieni strzałki, na końcu których przyczepiają swoje prace. W ten sposób tworzą wspólnie mapę myśli. Kolejność pytań i cytatów:

a) Czym jest życie?

„Nad Niemnem” fragment serialu (rekonstrukcja filmowa) odc. 2, czas: 33:34-37:15
<https://vod.tvp.pl/rekonstrukcja-filmowa,158/nad-niemnem-odcinki,284902/odcinek-2,S01E02,287342> . Następnie wyświetlony zostaje na

prezentacji fragment powieści, t. 1, rozdz. III. Rozmowa Benedykta i Emilii

- Ja ciągle żyję na pustyni - szepnęła kobieta. (...)

- (...) no! już tam o wszelkich rzeczach wysokich albo wesołych i marzyć przestałem... Ale chciałbym czasem odetchnąć swobodniej, pewnym być, że wam wszystkim nigdy chleba nie zabraknie...

- O, chleb, chleb, chleb! - z cicha zaśmiał się Emilia.

Benedykt spojrział na nią szeroko otwartymi oczami.

- Czegóż śmiejesz się? Chleb! najpewniej o chleb mi chodzi! Więc cóż? ty nawet bez perfum i tych tam... różnych swoich szlafroczków obejść się nie możesz, a tak ironicznie mówisz o chlebie...

- Ja obchodzę się bez wielu rzeczy, które są tym duszy, czym chleb dla ciała - żywięj nieco odparła. (...)

- (...) Życie to, moja duszko, życie zmienia ludzi. w takich, uważasz, okolicznościach ostatni chyba głupiec utrzymywać się może w roli Adonisa... Ale jeżeli ci idzie o moje serce, charakter...

Z wyjątkową u niej energią wyprostowała się i z głębokim przekonaniem rzekła:

- Nie, Benedykcie, nigdy nie zgodzę się na to, aby życie wymagało od nas takich ofiar. Może ono być piękne i szczęśliwe, ale tylko dla tych, którzy odrzucą jego brzydką i prozaiczną stronę. Ale jeżeli kto tak jak ty zanurzy się w samych materialnych interesach, a wyrzeknie się wszelkiego piękna i wszelkiej poezji... wtedy...

- Więc oboje z tobą zanurzać się będziemy w poezji - przerwał mężczyzna - a tymczasem bank lub lichwiarze sprzedadzą nam Korczyn i wraz z dziećmi pójdziem w świat o kiju...

b) Dokąd zmierzasz?

T. 3, rozdz. V, Justyna o roli pracy:

- Ależ, mój wuju (...) brak pracy właśnie był mi od dawna trucizną i wstydem! O, jakże wdzięczna jestem temu, który mię pod niski, ale własny dach swój biorąc daje nie tylko zadowolenie serca, ale zajęcie dla rąk i myśli, zadanie życia, możliwość dopomagania komuś, pracowania na siebie i dla innych!

c) Czego potrzebujesz, by to osiągnąć?

T.1, rozdz. V. Refleksja Anzelma o przemijaniu:

„Szczęście wywyższa, szczęście poniża, wszystko na świecie czasowe i przemijające...każda rzecz by woda przepływa, by liść na drzewie żółknie i gnije...”

Fragment dodatkowy (w razie potrzeby):

T.1, rozdz. V. Refleksja Anzelma o przemijaniu

„... Każda rzecz na świecie jak woda przepływa, jak liść na drzewie żółknie i gnije... (...) Ale nie każdy ma jednostajną łaskę u Boga i jeden więcej, drugi mniej szczęśliwości na tym świecie użyje.”

d) Od czego zaczniesz?

T. 3, rozdz. III. Witold Korczyński do Maryni Kirło

- Prawda, że wiele jeszcze uczyć się musisz, ale nie tylko z książek... od życia i od ludzi także, i najwięcej... Ludzi kochaj, ludzi badaj, z ludźmi żyj...

4) Autorefleksja (10 minut)

Każdy z uczniów dostaje kartkę z tabelką do wypełnienia. Prowadzący podsumowuje stworzoną rzekę życia, jako filozofię sprzed ponad 100 lat. W XXI w. jednak możemy mieć inne poglądy i inaczej patrzeć na życie i świat. Uczniowie indywidualnie mają za zadanie odpowiedzieć własnymi słowami na te same pytania, jednak odpowiedzi mają dotyczyć ich własnego postrzegania życia. Na podsumowanie tego ćwiczenia uczniowie dzielą się swoimi wrażeniami i przemyśleniami.

Faza podsumowująca (5 minut)

Prowadzący podsumowuje w formie rozmowy kierowanej: Czego dowiedzieliście się o XIX w.? Jak żyli Polacy po powstaniu styczniowym? Czym był romantyzm a czym pozytywizm? Kim była Eliza Orzeszkowa i co robiła? Co ciekawego wyniesiecie z „Nad Niemnem”?

Uzupełniające źródła informacji dla nauczyciela

Literatura podmiotowa

1. *Nad Niemnem* [serial] sezon 1, odcinek 2, reż. Z. Kuźmiński, Studio Filmowe Profil, 1988.
2. Orzeszkowa E., *Nad Niemnem*, Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa 2010. ISBN 978-83-7623-394-9.
3. Starosta E., *Krew ofiarna* „Fakty” 1983, nr 14, s. 10.

Literatura przedmiotowa

1. Bachórz J., „*Nad Niemnem*” Elizy Orzeszkowej, czyli o „kazuistycie sumienia” *Polonistyka* 1983, nr 10, s. 843-858.
2. Gorska B., *Dom nad Niemnem* „*Polonistyka*” 1994, nr 4, s. 227-232.
3. Gorska B., „*Nad Niemnem*” dziś „*Polonistyka*” 1994, nr 8, s. 485-488.
4. *Nad Niemnem Elizy Orzeszkowej*, oprac. I. Nowacka, Lublin: Wydawnictwo BIBLIOS 2007. ISBN 978-8386581-90-0.
5. Pasek A., *Nad Niemnem, w nowogródzkich stronach* „*Język Polski w Szkole dla Klas IV-VIII*” 1993/1994, nr 5, s. 129-136.
6. Przymuszała B., *Przemilczane... Miłosz czyta Orzeszkową* „*Polonistyka*” 2003, nr 8, s. 481-486.
7. Tatarkiewicz E., *Tropem autorki w powieści „Nad Niemnem”* „*Polonistyka*” 2015, nr 4, s. 50-52.

Podstawa programowa

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia ([Dz.U. z 2017 r., poz. 59, 949 i 2203](#)).

Wstęp

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest: (...)

3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;

4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;

5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobraźniowo-twórczymi (...)

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia; (...)

6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł; (...)

Źródło: <https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum>

Podstawa programowa – Język polski

Cele kształcenia – wymagania ogólne

(...) Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj.: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja w klasach I–IV liceum ogólnokształcącego oraz I–V technikum wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego i

krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach, rozpoznawania w nich odniesień egzystencjalnych, aksjologicznych i historycznych. (...)

I. Kształcenie literackie i kulturowe. (...)

2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces. (...)

5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii. (...)

8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym. (...)

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.; (...)

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji; (...)

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację; (...)

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki; (...)

IV Samokształcenie (...)

6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi; (...).

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: (...)

2. rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

3. rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;

4. rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok;(...)

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: (...)

6. odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach; (...)

Warunki i sposób realizacji

(...) Podstawa programowa dla szkoły ponadpodstawowej: liceum ogólnokształcącego i technikum przywraca chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Jednocześnie należy podkreślić, że nauczanie języka polskiego na tym etapie edukacyjnym nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, umożliwić rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów, co powinno dokonywać się poprzez porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia do wprowadzania do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe w liceum ogólnokształcącym oraz technikum powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania poprzez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury. Powinno równocześnie wprowadzać w tradycję jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi latami – przekaznika treści wyróżnionych z dziedzictwa kulturowego jako społecznie ważnych i doniosłych, zarówno w czasie przeszłym, jak i współczesnym, w tradycję, która stanowi istotny czynnik procesów

światopoglądowych, wpływających na kształtowanie się tożsamości człowieka. (...) Ma to szczególne znaczenie dla refleksji młodych ludzi zarówno nad kulturą współczesną, ale także nad kondycją człowieka we współczesnym świecie; nad istotnymi wyzwaniami świata, kultury, cywilizacji, jakim powinna stawiać czoła ludzkość. (...)

Zadaniem szkoły staje się przygotowanie uczniów nie tylko do samodzielnego opanowania wiedzy, porządkowania, problematyzowania jej, lecz odejścia od encyklopedyzmu na rzecz uczenia się rozumiejącego, oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji, do przekonania, że człowiek powinien się uczyć planowania i urzeczywistniania własnej przyszłości. (...)

Wychowanie młodzieży na lekcjach języka polskiego odbywa się poprzez refleksję, w wymiarze aksjologicznym, egzystencjalnym nad językiem i literaturą oraz kulturą. Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie wewnętrznej integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

Źródło: <https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum/Język-polski>

Podstawa programowa – Filozofia

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii. (...)

8. John Stuart Mill. Uczeń:

1) przedstawia główne założenia etyki utilitarystycznej; (...)

10. Pozytywizm.

1) zna w zarysie historię myśli pozytywistycznej (...)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Świadomość znaczenia filozofii jako istotnej części dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.

II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką. (...)

Warunki i sposób realizacji

Treści nauczania w zakresie rozszerzonym zostały podzielone na trzy części: (...)

2) *elementy historii filozofii (II) o nachyleniu kulturoznawczym – historia filozofii uwzględniająca przede wszystkim myślicieli lub prądy filozoficzne, które miały wyraźniejszy wpływ na inne działy kultury europejskiej, w tym na polską literaturę piękną; (...)*

część III ma na celu porządkowanie wiedzy uzyskanej w ramach części II oraz wprowadzenie ucznia w proces uprawiania filozofii, polegający na formułowaniu i rozwiązywaniu określonych problemów. Przy omawianiu części II warto zwracać uwagę na korelacje między filozofią a innymi działami kultury. Z kolei przy realizacji części III warto zachęcać uczniów do samodzielnego stawiania (w kontekście posiadanej wiedzy i osobistych doświadczeń) pytań filozoficznych i poszukiwania na nie odpowiedzi, a także do uświadamiania sobie ich życiowej doniosłości. (...)

Źródło: <https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum/Filozofia>